

Mit várhatunk a helyreállító igazságszolgáltatástól?

■ A TÖRVÉNYSZÉKEN KÍVÜLI MEGÁLLAPODÁS MODELLJE A KISKORÚAK ÉS FIATALABB NAGYKORÚAK ESETÉBEN FOLYTATOTT BÜNTETŐJOGI ELJÁRÁS SORÁN A HORVÁT KÖZTÁRSASÁGBAN

Tanulmányunk a Horvát Köztársaságban – az osztrák modell alapján – kifejlesztett törvényszéken kívüli megállapodási eljárást ismerteti. A törvényszéken kívüli megállapodást Horvátországban a kiskorúak és a fiatalabb nagykorúak ellen folytatott előkészítő eljárás folyamán alkalmazzák azon külön kötelezettség keretében, hogy a kiskorú egyén lehetőségeihez mérten helyrehozza, illetve megtérítse a bűncselekménnyel okozott kárt.

A törvényszéken kívüli megállapodás kísérleti projektje 2000-ben indult Zágrábban, Splitben és Eszéken, azzal a céllal, hogy ha beválik, a modell alkalmazását kiterjesztik Horvátország egész területére. A modell alkalmazásával szerzett eddigi tapasztalatok jók. E dolgozatban a törvényszéken kívüli megállapodás horvátországi modelljét mutatjuk be, az elkövetők visszaesési mutatóinak ismertetésével, illetve a törvényszéken kívüli megállapodás sikerességének értékelésével – a felhasználó szemszögéből. Az elkövetők visszaesése százalékban kimutatva alacsonyabb, mint a kiskorú bűnözőkre jellemző horvátországi átlag. A felhasználók (megkárosítottak és meggyanúsítottak) értékelési listái azt az üzenetet közvetítik, hogy olyan eljárásról van szó, amellyel elégedettek és másoknak is ajánlani tudnak.

■ 1. A KISKORÚAK BÜNTETÉSÉNEK FAJTÁI A BÜNTETŐJOGBAN

A kiskorúak büntetőjoga a Horvát Köztársaságban külön joganyagot képez. Alkalmazása azokra a személyekre terjed ki, akik a bűncselekményt életük 14. és 21. éve közötti időszakban követték el¹. A kiskorúak büntetéseinek célja, értelme és mértéke az ifjúsággal foglalkozó bíróságokról szóló törvényben van lefektetve². E törvény három szankciót fogalmaz meg: nevelő jellegű intézkedéseket, a kiskorúak fogdáját és a biztonsági intézkedéseket. Tekintettel a kiskorú bűnözők jellemzőire, különösen ezek fejlődésének szükségleteire, a nevelő jellegű intézkedések képezik az alapvető, kiskorúak esetében alkalmazott szankciókat. A nevelő jellegű intézkedések három fajtáját különböztetjük meg: a figyelmeztető és iránymutató intézkedéseket (bíróági megrovás, külön kötelezettségek és a nevelőkörpontba való beutalás), a fokozott felügyelettel kapcsolatos intézkedéseket (fokozott gondozás és felügyelet, illetve napi benntartózkodás mellett végzett felügyelet) és az intézményes nevelő jellegű intézkedéseket (nevelő intézmény, nevelőintézet, különös nevelő intézmény).

A horvát, kiskorúakra vonatkozó büntetőjogba több mint egy évtizede vezették be az új nevelő jellegű intézkedést, a kü-

lön kötelezettségeket³, amivel jelentősen gazdagodott és korszerűsödött a nevelő jellegű intézkedések regisztere, másfelől pedig ez az új nemzetközi szabványok⁴ elfogadását és ezeknek a horvát büntetőjogba való beépítését jelentette.

A kiskorú bűnözés kérdésének törvényszéken kívüli rendezésének céljából a törvényhozó a fent említett törvénnyel előírta a célszerűség elve alkalmazásának lehetőségét, amelynek értelmében a fiatalok ügyésze a törvénybe foglalt feltételek tiszteletben tartásával úgy határozhat, hogy nem indít bünvádi eljárást a kiskorú ellen, mivel úgy tartja, hogy tekintettel előéletére, egyéni vonásaira és a bűncselekmény természetére, illetve az elkövetés körülményeire, ez nem lenne célszerű. Az államügyész határozatát néhány esetben megváltoztathatja (ZSM 63., 64. és 65. cikkely). Amikor a törvényszéken kívüli megállapodásról beszélünk, büntetőjogi szempontból különösen jelentős a ZSM (az ifjúsággal foglalkozó bíróságokról szóló törvény – a ford. megj.) 64. cikkelyének az a rendelkezése, hogy az állam-

³ 13 külön kötelezettség létezik a kiskorú bűnözők esetében, méghozzá: hogy bocsánatot kérjen a megkárosítottól; hogy helyrehozza illetve megtérítse a bűncselekménnyel okozott kárt; hogy rendszeresen járjon az iskolába; hogy ne maradjon ki munkahelyéről; hogy képezze magát a megfelelő foglalkozás elsajátítására; hogy fogadja el a felkínált munkahelyet és ezt megtartsa; hogy bekapcsolódjon a humanitárius szervezetek tevékenységébe, vagy vegye ki részét a közművesítési és környezetvédelmi jellegű munkálatokból; hogy kerülje egyes vendéglátóipari létesítmények, egyesületek látogatását; hogy vesse magát alá az orvosi szakértői eljárásnak – kábítószer/egyéb függőségi elvonókúrának; hogy bekapcsolódjon az egyéni/csoport tanácsadás folyamatába; hogy jelen legyen a szakmai képzést nyújtó tanfolyamokon; hogy tegyen vizsgát a közlekedésrendészeti előírások ismeretéből.

⁴ Például: The Beijing Rules, 1985.; a gyermekek jogairól szóló ENSZ Konvenció, 1989. ; The Riyadh Guidelines, 1990. ; stb.

¹ Kiskorú bűnöző – olyan személy, aki a bűncselekmény elkövetésének pillanatában betöltötte 14. életévét, de a 18-adikát még nem; Fiatalabb nagykorú – olyan személy, aki a bűncselekmény elkövetésének pillanatában betöltötte 18. életévét, de a 21-ediket még nem.

² N.N. – hivatalos lap, Narodne Novine, a ford. megj. – 111/97, 27/98 és 12/02

ügyész feltételekhez kötheti a bünvádi eljárás meg nem indításával kapcsolatos határozatát (a gyakorlatban ezt „feltételes célszerűségnek” nevezzük): nevezetesen a kiskorú bűnöző vagy fiatalabb nagykorú abbéli hajlandóságához, hogy eleget tegyen a törvény ugyanezen cikkelyében szereplő, egy vagy több kötelezettségnek. Itt elsősorban a következő négy külön kötelezettségről van szó:

1. lehetőségeihez mérten helyrehozza, illetve megtérítse a bűncselekménnyel okozott kárt;
2. bekapcsolódjon a humanitárius szervezetek tevékenységébe, vagy vegye ki részét a közművesítési és környezetvédelmi jellegű munkálatokból;
3. törvényes képviselője beleegyezésével alávesse magát az orvosi szakértői eljárásnak, a kábítószer-, illetve egyéb függőségi elvónókúrának;
4. bekapcsolódjon az ifjúsági tanácsadónál folyó egyéni-, vagy csoportmunkába.

Ilyen büntetőjogi kereteken belül, a törvényszéken kívüli megállapodás modelljét a kiskorú, vagy fiatalabb nagykorú bűnöző azon külön kötelezettségének keretében fejlesztették ki, amely kimondja, hogy köteles lehetőségeihez mérten helyrehozni, illetve megtéríteni a bűncselekménnyel okozott kárt, amely egyébként a Törvényszéken Kívüli Megállapodások Szolgálatának közvetítésével valósul meg.

A projekt megvalósításából – amelynek célja a törvényszéken kívüli megállapodás modelljének létrehozása volt – egymással szorosan együttműködve kivette részét a Munkaügyi- és Szociális gondozási Minisztérium (most Egészségügyi- és Szociális gondozási Minisztérium), a Horvát Köztársaság Államügyészsége, a Zágrábi Egyetem Edukáció-rehabilitációs Tanszéke és a grazi (osztrák) Új Kezdet egyesület.

A projektet három városban folytatták le (Zágráb, Split és Eszék), ahol leginkább jellemző a kiskorú bűnözés. A projektben megkezdődött az államügyészségek kötelekezésében a közvetítők és a szakmunkatársak felkészítése, illetve mindhárom városban a dokumentáció előkészítése, illetve közvetlen részvétellel, megteremtették a törvényszéken kívüli megállapodások szolgálati munkájához nélkülözhetetlen előfeltételeket. A felkészítés és ellenőrzés továbbra is folyamatos, s időközben megkezdődött a modell kiterjesztése Horvátország egyéb városaira is (ennek megvalósítása jelenleg még folyamatban van).

2. A TÖRVÉNYSZÉKEN KÍVÜLI MEGÁLLAPODÁS MODELLE A KISKORÚ, ILLETVE FIATALABB NAGYKORÚ BŰNÖZŐK ELLEN FOLYTATOTT BŰNVÁDI ELJÁRÁSBAN

A modell kiépítése a helyreállítási szemlélet általános célkitűzésein alapszik, amelyeket a bűncselekmény elkövetőjének felelőssége és kompetenciája fejlesztéseként definiálják, illetve az elkövető és a megkárosított, illetve a közösség védelmének (Dekleva, 1996; Pranis, 1996; Zehr, 1997; Viano, 2000; Seymour és Gregorie, 2002). E célkitűzések nyomán egyre több

állam foganatosít alternatív és informális büntetéseket, illetve serkenti ezek bevezetését, különösen azokat, amelyek célja a bűncselekmény elkövetőjének és áldozatának, illetve a meggyanúsított és megkárosított találkozása, amit azért szerveznek meg, hogy megállapodást hozzanak létre a lelki és anyagi károk, sérelmek helyreállítása érdekében. E hozzáállás és gyakorlat elsősorban a kiskorú bűnözők esetében figyelhető meg. Általánosabban fogalmazva, itt a szociális béke jövőbeni helyreállításáról, illetve visszaesés-megelőzésről van szó. Ez a közelítés változásokat követel a hivatásos és társadalmi szerepekben, új munkaterületeket (az áldozattal és a közösséggel folytatott munka), illetve új munkahelyeket hoz létre. Ezzel összhangban, a szakértőktől azt várják el, hogy új tudással és képességekkel vértessék fel magukat, de egyben azt is, hogy megteremtsék a munkavégzés új, másmilyen szakmai-szervezeti feltételeit is.

Ezek egyike a törvényszéken kívüli megállapodás is. Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban a törvényszéken kívüli megállapodás törvényhozásbeli és gyakorlati alkalmazása már több évtizedes hagyományra tekint vissza. A törvényszéken kívüli megállapodás alkalmazása területén Ausztria már 20 év tapasztalatát tudja felmutatni, amely viszonylag jellegzetes implementációja más országok modelljeinek, s magasfokú hatékonyságot mutat fel a sikeresen lefolytatott törvényszéken kívüli megállapodások elérésében, eredményességében.

Horvátországban a törvényszéken kívüli megállapodás oszt-rák modelljének életbe léptetése mellett döntöttünk, többek között éppen a sokéves pozitív tapasztalat és világos szabványok megléte miatt.⁵ Az elkövetkezőekben röviden bemutatjuk a törvényszéken kívüli megállapodás alapvető jellemzőit és folyamatát a Horvátországban kifejlesztett modell szerint.⁶

Horvátországban is abból indultunk ki, hogy a törvényszéken kívüli megállapodás alapötlete nem más, mint az, hogy a konfliktust, amely két vagy több felet érint s bizonyos bűncselekménnyel kapcsolatos, vissza kell „irányítani” az érintett személyekhez, hogy ezt közvetítő segítségével oldják meg. Ennek folyamán az ügyészség határozza meg azokat az eseteket, amelyeket törvényszéken kívüli megállapodásra utal, illetve dönt arról, hogy a lefolytatott eljárás után elejti-e a vádat vagy sem. A ZSM 64. cikkelyének rendelkezési értelmében a törvényszéken kívüli megállapodás alkalmazásának feltételei és kritériumai a következők:

- nagy a valószínűsége annak, hogy a kiskorú/fiatalabb nagykorú személy elkövette a bűncselekményt (a begyűjtött bizonyítékok elegendőek a bünvádi eljárás megindításához is);

⁵ Szinte teljesen azonos a törvényszéken kívüli megállapodás Németországban alkalmazott modellje is. A Täter-Opfer-Ausgleich (TOA) modelltől van szó, amelynek szabványrendszerét a mi horvátországi modellünk is átvette (Deutsche Bewahrungshilfe, 1994).

⁶ A modellt részletesen ismertetik a „Model izvansudske nagodbe u kaznenom postupku prema maloljetnicima i mladim punoljetnicima” című könyvben (A törvényszéken kívüli megállapodás modellje a kiskorú, illetve fiatalabb nagykorú bűnözők ellen folytatott bünvádi eljárás folyamán) szerkesztette Koller-Trbović és munkatársai (2003).

- olyan bűncselekményről van szó, amelynek elkövetése esetén a törvény 5 évig terjedő börtönbüntetést ír elő;
- nem alkalmazható jelentéktelen bűncselekmény esetén;
- feltételezi a kiskorú személy (gyanúsított) önszántából való részvételét, illetve beleegyezését a törvényszéken kívüli eljárásba
- feltételezi a megkárosított önszántából való részvételét, illetve beleegyezését a törvényszéken kívüli eljárásba (a természetes személyek előnyben részesülnek);
- a visszaesők nincsenek kizárva, de mindenesetre kívánatos, hogy első bűncselekményről legyen szó.

A törvényszéken kívüli megállapodás alkalmazásáról szóló döntés meghozatala kizárólag a fiatakorúak ügyészenek jogkörében van. Ettől függetlenül a megállapodás az igazságügyi rendszeren kívül valósul meg. Ezt speciális képzésű szakemberek végzik, akiket Horvátországban is – osztrák mintára – közvetítőknél nevezünk (azt a logikát követve, hogy a törvényszéken kívüli megállapodás tulajdonképpen nem más, mint büntetőjogi közvetítés, mediáció). Ez esetben olyan szakemberekről van szó, akik már különben is rendelkeznek a szociális és viselkedési rendellenességeket, magatartászavarokat mutató gyermekekkel és fiatalokkal való foglalkozásra jogosító képesítéssel. Itt elsősorban a szociális pedagógusokra, szociális munkásokra és pszichológusokra gondolunk. Mindemellett, hogy valaki közvetítővé válhasson, még külön képzést kell szereznie, amely magába foglalja a következőket: konfliktusmegoldások vezetése, közvetítés, a büntetőjog és polgári törvénykönyv külön kérdései. A szakértők csapatként működnek, szervezetenként a Törvényszéken Kívüli Megállapodások Szolgálatának keretében fejtik ki tevékenységüket (ami önálló szolgálat a szociális gondozás rendszerén belül). A lefolytatott eljárás után a fiatakorúak ügyésze dönt arról, hogy sikeresnek minősíthető-e, illetve, hogy elejti-e a vádat, vagy sem.

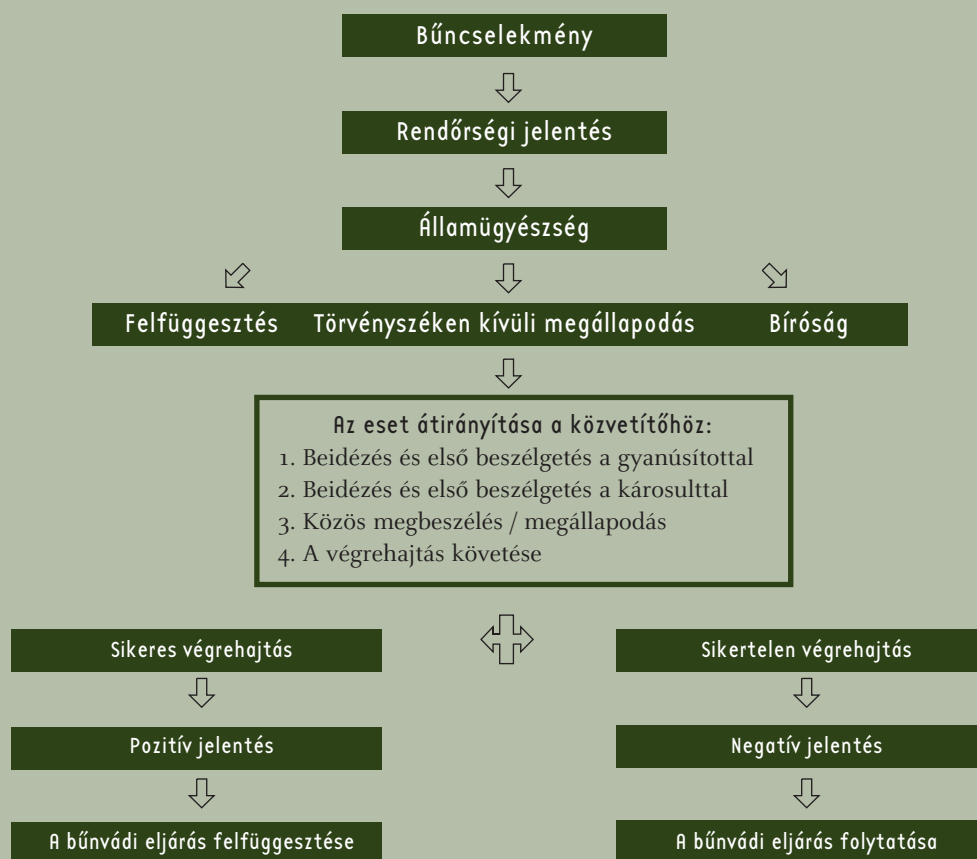
Közelebbről a törvényszéken kívüli megállapodás folyamatát röviden így tudnánk ismertetni:

- A bűncselekmény elkövetése és a rendőrségi jelentés átvétele után, a fent említett előfeltételek fennforgása esetén, az ügyészség dönt az „eset” törvényszéken kívüli megállapodásra való utalása felől;
- A következő lépésben az ügyészség közvetítési felszólítást küld a törvényszéken kívüli megállapodások szakszolgálatának;
- Az ügyészség felszólítását követően a törvényszéken kívüli megállapodások szakszolgálatának szakértői csoportja tanulmányozza az „esetet”, ellenőrzi a kritériumokat és dönt arról, melyik közvetítő fogja átvenni az „esetet”;
- Ezután a közvetítő áttanulmányozza az ügyiratot, képet alkot a helyzetről és az érintett személyekről, és beidézi a kiskorú (szülei, illetve a gyám közvetítésével) vagy fiatalabb nagykorú személyt (az idézést posta útján küldik ki szabványosított űrlapon, amelyhez mellékelik a törvényszéken kívüli megállapodás űrlapját);

- Az előírt eljárás értelmében először a gyanúsítottat hívják be beszélgetésre (kiskorú személy szülei/gyámja kíséretében), ismertetik vele a törvényszéken kívüli megállapodás célját, illetve a várható eljárást és kérik beleegyezését az eljárás folytatására. Az első találkozás után a szülők jelenléte nem követelmény, de mindenről rendszeresen értesítik őket;
- Amennyiben a kiskorú/ fiatalabb nagykorú személy beleegyezését adja a törvényszéki megállapodás lefolytatására, a közvetítő behívja a károsultat (írásbeli felszólítás, szabványosított űrlapon, mellékelt űrlappal);
- Amennyiben a károsult nem adja beleegyezését a közvetítés lefolytatására, le kell ellenőrizni ennek okát, s az ügyészségnek jelenteni kell a kiskorú/ fiatalabb nagykorú személy készségét a közvetítő folyamat lefolytatására, illetve a károsult elutasítását;
- Amennyiben mindkét fél önszántából beleegyezik a törvényszéken kívüli megállapodás eljárásának lefolytatásába, a közvetítő – miután a felek megkapták az összes szükséges információt és eligazítást – a felekkel egyeztetve, kitűzi a találkozó időpontját és ezt az előírt procedúra szerint levezeti (megállapodási beszélgetés);
- Ha az első találkozón sikerül megállapodást kötni az ügy elrendezésének módjáról, illetve a bűncselekmény következményeinek elhárításáról, a közvetítő megállapítja mindkét fél kötelezettségeit a megbeszéltek értelmében, és ezeket belefoglalja a kiskorú/ fiatalabb nagykorú személy és a károsult nyilatkozatába, amellyel ezek jóváhagyják a kár elhárításának megbeszélte módját. A nyilatkozatot mindkét fél aláírásával hitelesíti (és a kiskorú személy szülei). Amennyiben erre szükség mutatkozik, ki kell tűzni a következő találkozó időpontját;
- Megbeszélés alapján, vagy egyéb okok miatt e fázis után lehetséges írásbeli jelentést adni az ügyészségnek a megállapodás kimeneteléről;
- A megbeszélte feladatok elvégzése után, a közvetítő konzultál a károsulttal, hogy megállapítsa, elégedett-e, illetve, hogy lezártnak tekinthető-e az eljárás;
- A károsult pozitív válasza esetén (amennyiben a kiskorú/ fiatalabb nagykorú személy eleget tett vállalt kötelezettségeinek) a közvetítő megírja jelentését és továbbítja az ügyészségnek;
- Amennyiben a kiskorú/ fiatalabb nagykorú személy eleget tett vállalt kötelezettségeinek, az ügyész meghozza a vád elejtéséről szóló határozatot. A károsult és a gyanúsított tőle írásbeli értesítést kapnak az eljárás felfüggesztéséről.

A törvényszéken kívüli megállapodás folyamatát a következő ábra segítségével is megjeleníthetjük:

1. ábra – A törvényszéken kívüli megállapodás folyamata (az Aussergerichtlicher Tatausgleich, Graz, 1997 szerint)

A törvényszéken kívüli megállapodás és a bírósági eljárás között nagy és jelentős különbség észlelhető. Ezt az irodalomban⁷ számos helyen megerősítik. E különbségből adódik a törvényszéken kívüli megállapodás előnyös volta minden érintett fél tekintetében: előnyös mind a gyanúsítottaknak, mind a károsítottaknak, ám ennek a közösség egésze is haszonélvezője. A modell fejlesztésekor főleg a következő előnyökre összpontosítottunk az érdekelt felek felvilágosítása és edukációja folyamán:

Előnyök az áldozatra/károsultra nézve:

- nem egy tanú szerepére korlátozódik a jelenléte, hanem olyan személyként szerepel, aki károsult a bűncselekmény következményeképpen, ami azt jelenti, hogy *szabadon beszélhet* a bűncselekmény következtében életében beálló változásokról, a bűncselekmény után kifejlődő félelemről, a súlyos érzelmi állapotokról, ám ugyanakkor az anyagi/pénzügyi veszteségekről is, érdekeiről, elvárásairól és a tettestel szembeni követeléseiről;
- egyúttal alkalom kínálkozik a bűncselekmény *érzelmi következményeinek feldolgozására*, ám nem utolsósorban megoldás kínálkozik az ügy *anyagi oldalának meg-*

oldására is, méghozzá viszonylag gyorsan, a számos meglévő bürokratikus akadály elkerülésével;

- alkalma nyílik személyesen is *megismerni a gyanúsítottat*, elbeszélgetni vele, kérdéseket tenni fel neki;
- lehetősége nyílik információt kapni az áldozatra fókuszáló tanácsadás feltételeiről/helyéről, egyúttal tájékoztatást nyer az egyéb sérelmek megtérítésének lehetőségeiről is.

Előnyök a tettesre/gyanúsítotttra nézve:

- az állam lemond a bűnvádi eljárás lefolytatásáról, s a tettest nem bünteti formálisan a törvényszéken kívüli megállapodás pozitív kimenetele esetén, illetve nem regisztrálják elkövetőként;
- a tettes közvetlenül az áldozatot hallgatva értesül viselkedésének következményeiről, s szembesülve ezzel, illetve a bűncselekménnyel előidézett kár megtérítésének elfogadható módozatait keresve megtanulja, hogy most és a jövőben is felelősséget kell vállalnia viselkedéséért. Ennek kifejezetten erős megelőző hatása van a tettes jövőbeni viselkedésre nézve.

Előnyök a közösségre nézve:

- a bűnözés hatékonyabb megelőzése
- a drága és hosszantartó bírósági eljárások elkerülése
- a szociális béke és a jövőbeni békés együttélés fejlesztése

⁷ Ezen ismereteket a modell fejlesztése céljából röviden összefoglalta Koller-Trbović és munkatársai (2003)

3. ÉRTÉKELÉS

Az irodalmat elemezve Sims (2000) megállapította, hogy a restitúciós beavatkozások kulcsproblémái közé sorolható a monitoring és értékelés kérdése is. Ezt úgy fogalmazhatnánk meg, hogy ez belső ügy-e, illetve a restitúciós programot levezető ügynökség feladata-e, vagy esetleg valaki másé, s ha igen, akkor kié? E kulcskérdés felsorolt részkérdéseire a különböző modellek más és más választ adnak.

Horvátországban a törvényszéken kívüli megállapodás fejlődésének és hatékonyságának követése és értékelése a modell szerves részét képezi. A belső értékelés egyes eredményeit Koller-Trbović és munkatársai könyvükben (2003) már nyilvánosságra hozták. Röviden, az első értékelést a következők figyelembevételével végezték el:

- **A lefolytatott megállapodás hatékonyságának értékelése.** A törvényszéken kívüli megállapodás az esetek 80%-ában sikerrel zárul. Itt fontos hangsúlyozni, hogy e százalék az elmúlt évben némileg alacsonyabb volt, valószínűleg azért, mert „kibővültek” a törvényszéken kívüli megállapodásra való utasítás kritériumai. A közvetítők szerint ebben közrejátszik az is, hogy sok esetben lehetetlen anyagi kártérítést megvalósítani a kiskorú bűnözők esetében.
- **Az eljárás értékelése.** A közvetítők és egyéb munkába bekapcsolódó szakértők fókusz-csoportja igen elégedett a közvetítés folyamatának lebonyolításával. A közvetítő semlegessége, azaz a kiskorúakkal foglalkozó szakértők új típusú szerepköre, egybehangzó vélemény szerint a közvetítési folyamat legnehezebb része.
- **A jó gyakorlat szabványainak való megfelelés belső értékelése.** Az összevetés értelmében a törvényszéken kívüli megállapodás horvátországi modellje szinte mindenben megfelel a német modell által felállított szabványoknak (Täter-Opfer-Ausgleich). Ezek a szabványok a következők: világos koncepció, a javasolt ügyek megfelelő volta, áttekinthetőség, szupervízió, stb. Az értékelés értelmében az összehangoltság a munka anyagi körülményeinek területén a legalacsonyabb.

A projekt ötéves fennállása, illetve a törvényszéken kívüli megállapodás szolgálatának három és fél éves közvetlen tevékenysége után, most már lehetséges a modell értékelésének egyéb szintjeire lépni. E munka során a belső értékelés tárgya a visszaesési és a felhasználói perspektíva lesz.

3.1. Visszaesés

A törvényszéken kívüli megállapodás sikerességének kérdése igen összetett. Ennek egyik fontos eleme a bűncselekmény elkövető személy visszaesésének kérdése. Olyan mutatóról van szó, melyet a fiatalkori bűnözés megelőzése és meggátlása érdekében a társadalom által foganatosított intézkedések, lefolytatott tevékenységek alapvető céljaként jelölnek meg. Habár nem lehet teljes biztonsággal megállapítani, hogy mi az, ami a vissza-

esés csökkenéséhez illetve növekedéséhez vezet, az egyes szankciók utáni visszaesésekről tudósító összegzések adatai a beavatkozás eredményességének mutatói lehetnek. Természetesen itt leegyszerűsített közelítésről van szó, s ezért még figyelembe kell vennünk az ehhez kapcsolódó változók egész sorozatát, amelyek szintén jelen vannak e folyamat során (a bűncselekmény fajtáját, súlyosságát, a tettes életkorát, a károsultak együttműködési készségét, a kártérítés és helyreállítás módjait, stb.).

A zágrábi Törvényszéken Kívüli Megállapodások Szolgálatánál – ahol hét közvetítő dolgozik, ez idáig 142 alkalommal került sor a törvényszéken kívüli megállapodás lebonyolítására. A visszaeséssel kapcsolatos adatokat 103 esetre nézve volt lehetséges begyűjteni, azaz azokban az esetekben, amikor a törvényszéken kívüli megállapodás lezárult, és amely ügyekben az ügyészség meghozta határozatát. E mutatókat Križ, Čačić és Schauerl gyűjtötték be és publikálták jelentésükben (2005).⁸

A 103-ból 17 tettes esetében mutatkozott visszaesés: tehát az esetek 16,5%-ában. Itt azonban fontos megemlíteni, hogy amennyiben ide nem számítjuk be a kisebb mennyiségű kábítószertulajdonlással kapcsolatos bűncselekményeket, a visszaesők százaléka 7,8%-ra csökken. A visszaesők csoportjában (17), 13 esetében sikeresen lefolytatták a törvényszéken kívüli megállapodást, ám egy esetben sem fordult elő, hogy ugyanazért a típusú bűncselekményért állították volna őket elő.

Összehasonlítva e mutatókat a horvátországi kiskorú bűnözők visszaesésének átlagával az elmúlt években (30%), elégedettek lehetünk a megvalósított eredményekkel.

Ugyanezen jelentés néhány mutatója egyúttal lehetővé teszi a törvényszéken kívüli megállapodás jellemzőinek jobb áttekintését a horvátországi kiskorú és fiatalabb nagykorú bűnözőkkel szemben folytatott bünvádi eljárás kapcsán, s ezzel a visszaeséssel szülő adatok jobb áttekintését is (Törvényszéken Kívüli Megállapodások Szolgálat, Zágráb):

- Legsűrűbben a következő bűncselekményeket utasítják törvényszéken kívüli megállapodásra: súlyos testi sértés (99. cikkely), minősített lopás (217. cikkely), lopás (216. cikkely) és más tulajdonának megsemmisítése (222. cikkely).
- A törvényszéken kívüli megállapodás az esetek 70%-ában 3 hónap alatt létrejön.
- Az esetek 95%-ában a tettesek férfiak, 60%-uk kiskorú, az esetek 61%-ában a bűncselekményt egyedül követték el.
- Az esetek 61%-ában a törvényszéken kívüli megállapodás bocsánatkérés és kártérítés formájában valósult meg, csak bocsánatkéréssel pedig az esetek 28%-ában.
- Az esetek 92%-ában a károsultak férfiak, természetes személyek voltak, az esetek 44%-ában a gyanúsított és a károsult már régebről ismerték egymást.

⁸ A zágrábi Községi Államügyészség tanácsosai Žurđica Križ, Lidija Čačić és Lidija Schauerl egyúttal a törvényszéken kívüli megállapodás projektjének munkatársai is.

■ 3.2. A felhasználó perspektívájából történő értékelés

A helyreállítási szemlélet és az ezen alapuló beavatkozások alapötlete az, hogy a problémát vissza kell irányítani a közösséghez és az érintett személyekhez, hogy ezzel ismét visszabilenjen a szociális egyensúly, amelyet ez úton is védelmezünk (Stern, 2001). Ezért az alternatív szankciók sikerének egyik kulcsfontosságú eleme a közösség tájékoztatása és edukációja. E folyamat különféle formákat ölthet, és különféle eredményekre vezethet. A törvényszéken kívüli megállapodás horvátországi projektjében ez három szinten történik: a közösség tájékoztatása (szórólapok, tribünök, lakossági fórumok), a szakértők formális edukációja és a felhasználók elégedettségének követése szintjén. A fentiekkel összhangban, a felhasználói szemszög megismerése, szükségletének kielégítése céljából értékelőlapokat használnak a részt vevő károsultak és a gyanúsítottak számára. A felhasználók ezeket a lefolytatott megállapodás után kapják kézhez. E dolgozat írása folyamán minőségi elemzéssel dolgozták fel a Zágrábra vonatkozó adatokat (mint utólag kiderült, hasonló a helyzet Eszéken is). Az értékelő lapokat önkéntesen 26 gyanúsított és 21 károsult töltötte ki, s hagyta az erre kijelölt helyen. Ez a vizsgált időszakra nézve a Zágrábban lefolytatott törvényszéken kívüli megállapodások résztvevőinek mintegy egynegyedét öleli fel.

Az eredményeket néhány témakör segítségével lehet bemutatni:

1. a törvényszéken kívüli megállapodás eljárásával és eredményével való elégedettség
2. mit értékelnek a felhasználók segítségként a törvényszéken kívüli megállapodás lefolytatásának folyamán
3. a saját részvétel értékelése
4. javasolnák-e a törvényszéken kívüli megállapodást hozzátartozóiknak

1. A törvényszéken kívüli megállapodás eljárásával és eredményével való elégedettség

Az 1. sz. táblázatban bemutatott alapvető paramétereket tanulmányozva lehetségesnek mutatkozik az a megállapítás, hogy a károsultak és a gyanúsítottak szinte teljes egészében elégedettek a törvényszéken kívüli megállapodás lefolytatásának folyamatával. Az elégedetlenek között nem találunk károsultat, míg a gyanúsítottak közül csupán egy személy mutatta ki elégedetlenségét az alkalmazott eljárással, illetve ennek kimenetelével szemben.

1. sz. táblázat – A törvényszéken kívüli megállapodás eljárásával és eredményével való elégedettség

KÁROSULTAK	GYANÚSÍTOTTAK
• teljesen elégedett: 19	• teljesen elégedett: 21
• lényegében elégedett: 2	• lényegében elégedett: 4
• elégedetlen: 0	• elégedetlen: 1

2. Mit értékelnek a felhasználók segítségként a törvényszéken kívüli megállapodás lefolytatásának folyamán?

A 2. sz. táblázatban a felhasználók válaszait foglaltuk össze, s ebből arra a következtetésre juthatunk, hogy a károsultak és gyanúsítottak nagy segítségként ítélik meg a közvetítők professzionális hozzáállását és kompetenciáját. Továbbá mindkét fél utal a másik fél szerepének fontosságára a folyamat egészére nézve, ideértve beleegyezését és részvételét is, valamint a végkimenetelre nézve is (pl. bocsánatkérés). A károsultaknak feltűnik a törvényszéken kívüli megállapodás edukatív jelentősége is, míg a gyanúsítottak a probléma megoldása és a közvetítés folyamán tapasztalt légkör és környezet fontosságát hangsúlyozzák.

2. sz. táblázat – Mit értékelnek a felhasználók segítségként a törvényszéken kívüli megállapodás (TKM) lefolytatásának folyamán

KÁROSULTAK	GYANÚSÍTOTTAK
• tájékoztatás és levezetés	• a közvetítő kommunikációjának módja
• hivatásos szintű kommunikáció és hozzáállás	• a közvetítő irányítása
• a közvetítő személyes hozzájárulása	• jó légkör megteremtése
• a gyanúsított bocsánatkérésének jelentősége	• a károsult megállapodásra való készsége
• a megállapodás jelentősége	• a károsult cselekedetei és viszonyulása
• a TKM edukatív jelentősége	• végeredmény

3. A saját részvétel értékelése a törvényszéken kívüli megállapodás lefolytatásának folyamán

A táblázat adatai alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy a gyanúsítottak és károsultak zöme úgy találja, hogy részvételük, illetve a törvényszéken kívüli megállapodás folyamán tanúsított magatartásuk a folyamat egészének fontos részét képezi. Ezt különösen a gyanúsítottak hangsúlyozták.

3. sz. táblázat – A saját részvétel értékelése a törvényszéken kívüli megállapodás lefolytatásának folyamán

KÁROSULTAK	GYANÚSÍTOTTAK
– egyáltalán nem törekedtem: 1	– egyáltalán nem törekedtem: 0
– közepesen törekedtem: 3	– közepesen törekedtem: 5
– nagyon törekedtem: 14	– nagyon törekedtem: 21
– nincs válasz: 3	

4. Javasolnák-e a törvényszéken kívüli megállapodást hozzátartozóiknak?

A 4. sz. táblázat összegezi a felhasználók válaszait erre a kérdésre. Ennek kapcsán arra a következtetésre juthatunk, hogy a felhasználók többsége javasolni tudná ezt az intézkedést hozzátartozóinak, s eközben leginkább azzal érvelnek, hogy jobb, mint a bírósági eljárás, mivel mindkét fél számára előnyös, jó megoldást eredményez és a hangulat is pozitív.

4. sz. táblázat – Javasolnák-e a törvényszéken kívüli megállapodást hozzátartozóiknak, s ha igen, miért?

KÁROSULTAK	GYANÚSÍTOTTAK
21-ből 17 IGEN mert:	26-ből 23 IGEN mert:
– ez jó megoldás	– ez jó megoldás
– jobb, mint a bírósági eljárás	– jó a légkör
– az eljárás jó légkörben folyik	– jobb, mint a bírósági eljárás

4. A TÖRVÉNYSZÉKEN KÍVÜLI MEGÁLLAPODÁS MODELLJÉNEK TOVÁBBI FEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEI

Horvátországban a törvényszéken kívüli megállapodás modellje jelentős újdonság a kiskorúak és fiatalabb nagykorúakkal szemben folytatott büntető eljárásban és egyúttal pozitív tapasztalat az érintettek számára. Bár a modell értékelésének eredményeit bizonyos tartózkodással kell kezelni – mert viszonylag rövid időszakra van szó, illetve csak egy városból származó, kis számú résztvevő-mintáról –, az eddigi elemzések e modell sikeres voltára hívják fel a figyelmet (a visszaesők alacsony százaléka, a résztvevők elégedettsége, a büntető eljárás magas százalékarányú felfüggesztése, a közvetítők elégedettsége, a külföldi modellek magas mércéinek való megfelelés, ma-

gas fokú hatékonyság a sikeresen lefolytatott megállapodásoknak megfelelően). Ezért a már elért minőség és magas szakmai mércék megőrzésének kötelezettsége mellett, a közeljövőben a következőket tervezzük:

- a törvényszéken kívüli megállapodás modelljének kiterjesztését a Horvát Köztársaság egész területére a kiskorúak és fiatalabb nagykorúakkal szemben folytatott büntető eljárásban;
- a törvényszéken kívüli megállapodás kiterjesztését a bírósági nevelőintézkedésekre is;
- a törvényszéken kívüli megállapodás lehetőségének kiterjesztését a nagykorú bűnözőkre is;
- a horvátországi Törvényszéken Kívüli Megállapodások Szolgálatának hálózatának fejlesztését
- a horvátországi Törvényszéken Kívüli Megállapodások Szolgálatának és külföldi megfelelőinek kapcsolatfelvételét
- a nyilvánosság folyamatos tájékoztatását és edukációját a helyreállító igazságszolgáltatás lehetőségeiről és előnyeiről.

*Prof.dr.sc. Nivex Koller-Trbović
Prof.dr.sc. Antonija Žižak
Zágrábi Egyetem
Edukáció-rehabilitációs Tanszék*

Irodalom:

- Aussergerichtlicher Tatausgleich Information (1997). Verein fuer Bewaehrungshilfe und Soziale Arbeit, Wien.
- Dekleva, B. (1996): Teoretska ishodišca in usmeritve, ki jih prinašajo novosti v sistemu vzgojnih ukrepov za mladoletnike. U: dekleva, B. (ur.): Nove vrste vzgojnih ukrepov za mladoletnike. Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani, Ljubljana, 9-36.
- Deutsch Bewaerungshilfe, Servicebuero fuer Toeter – Opfer – Ausgleich und Konfliktschlichtung (Herausgeber). (1994): TOA – Standards. Ein Handbuch fuer die Praxis des Toeter-Opfer-Ausgleich. Koeln.
- Koller-Trbović, N., Cvjetko, B., Koren.Mrazović, M. i Žižak, A. (ur.) (2003): Model izvansudske nagodbe u kaznenom postupku prema maloljetnicima i mlafflim punoljetnicima. Ministarstvo rada i socijalne skrbi RH, Državno odvjetništvo RH i Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- Križ, D., Čačić, L., Schaperl, L. (2005): Izvješće o recidivizmu. Interni materijal. Općinsko državno odvjetništvo Zagreb.
- Pranis, K. (1996): A Hometown Approach to Crime. State Government News, 39., 9., internet verzija.
- Schmidt, J. (2003): Izvansudska nagodba u Austriji. U: Koller-Trbović, N. i sur. (ur.) (2003): Model izvansudske nagodbe u kaznenom postupku prema maloljetnicima i mladim punoljetnicima. Ministarstvo rada i socijalne skrbi RH, Državno odvjetništvo RH i Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb. 43-49.
- Seymour, A. and Gregorie, T. (2002): Restorative Justice for Young Offenders and their Victims. Corrections Today, 64., 1., internet verzija.
- Sims, B. (2000): Victim Restitution: A Review of the Literature. Justice Professional, 13., 3., 247-260.
- Stern, V. (2001): An Alternative Vision: Criminal Justice Developments in Non-Western Countries. Social Justice. 28, 3., 88-102.
- Viano, E.C. (2000): Restorative Justice for Victims and Offenders – A Return to American traditions. Corrections Today, 62., 4., internet verzija.
- Zakon o sudovima za mladež (1997). Narodne novine. Zagreb.
- Zehr, H. (1997): Restorative Justice: The Concept. Corrections today, 59., 7., internet verzija.